

Dušan Kermavner

PRISPEVEK K POJMOVNEMU RAZČIŠČENJU OZNAKE
»JUNGSLOVENEN«

(O njenih prvih pomenih v letih 1859—1860 in 1864)

Ko je Ivan Prijatelj v enem izmed Zarnikovih dopisov z Dunaja Novicam konec leta 1860¹ ugledal naziv »mladoslovenci« v prvotni nemški obliki na tretjem mestu besedne skupine »utopisti, ultra-, jungslovenci« in je menil, da ima pred seboj prvi njegov natis v tem časniku in v slovenskem pisanju sploh, ga je razvnel pristavljeni Zarnikov poziv »rodoljubom, naj [jim] bojo ti priimki, sicer zasramova[l]ni, častne imena«, in ga je njegova navdušenost za mladoslovenstvo in abstracto kar vzdignila z zgodovinarskih tal. Namesto da bi bil ravnal kot zgodovinar in se lotil raziskave okoliščin, v katerih so nasprotniki takratnih teženj po uveljavljanju slovenščine v srednjih šolah uporabili v avstrijskem nemškem tisku izraz »Jungslovenen«, in bi na temelju takšne raziskave skušal določiti razsežnost tega pojma ob njegovem rojstvu, se je nezgodovinarsko prenesel v — drug čas! Iz drugačnega zgodovinskega položaja, ki je nastal šele po vrsti let v okoliščinah, kakršnih v letih 1859 in 1860 še ni bilo, je že za vzdevkom »jungslovenci« v teh letih ugledal tisto — takrat, leta 1860 še ne obstoječo, ker v javnosti še ne delujočo — »strujo, ki se je pod geslom, izraženim v tem nazivu, začela med mlajšo slovensko inteligenco formirati v javnosti« — dejansko šele od srede šestdesetih let dalje! — in se je kritično spravil nad tisto njeno značilnost, v kateri je videl njeno poglobitveno šibkost — »slabost večnega kompromisarstva« ali »motnost idej in neodločnost nastopa«.² Pri tem se je oprl na Stritarjevo izpraševanje vesti političnim predstavnikom mladoslovenstva v *Dunajskih sonetih* leta 1872 zaradi prav teh njihovih značajskih pomanjkljivosti, a ni pomislil, da bi smel tako razpravljati o mladoslovenstvu šele v zvezi z dogajanjem, ki je tisto izpraševanje vesti sprožilo, ne pa v zvezi z vprašanjem o razni intenziteti slovenskih jezikovnih teženj v letu 1859. Prav tako je Prijatelj očitno zanemaril zgodovinarjevo dolžnost, da si mora najprej ogledati vire in šele nato izražati domneve ob varovanju ugotovljenega zapovrstja v dogajanju, ko je na drugem mestu k istemu navedku iz Zarnika pristavil domnevo, da je ravno v Zarnikovih dopisih *Novicam* v letu 1860 »nemška žurnalistika... začutila... novega, svežega in mladega duha, pripravljajoči se nastop mlade generacije« in

¹ Novice, list 52 z dne 24. decembra 1860, str. 418.

² I. Prijatelj, Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina 1848 do 1895, II, str. 335—337.

zanj uporabila »spočetka zbadljivo ime« — Jungslovenen — ki se ga »je Zarnik takoj oklenil kot častnega«.³

Dognati, kako je bilo s to rečjo, je bilo mogoče le na temelju ogleda zadevne »nemške žurnalistike«, ki ga je bilo treba opraviti na Dunaju. Ko sem moral komentirati Prijateljevo besedilo, si nisem mogel privoščiti ad hoc obiska v tem mestu, vendar pa sem lahko opozoril na Prijateljev preskok ob navedku iz Zarnika in povrhu še začrtal smer k razčiščenju zadeve, ker sem po naključju poznal še dve — bodisi Prijatelju neznani ali pa od njega neupoštevani zgodnji omembi »Jungslovencev« — splošno omembo v še leta 1859 napisani in spomladi 1860 izšli knjižici Jožeta Rogača »Narodnost in Slovenstvo« ter posebno oznako Levstika in Gregorja Kreka kot »iskrenih Jungslovencev« v pismu Antona Kosa-Cestnikova Franu Levstiku z dne 10. januarja 1860. Pribil sem, da »nihče še ni ugotovil, kdaj je nemška žurnalistika prvič uporabila vzdevek Jungslovenen«, ki je moral biti [vsaj] v pogovorni rabi najpozneje že v letu 1859, torej še pred Zarnikovimi političnimi dopisi z Dunaja *Novicam*, in da Prijateljevo gradivo dopušča le skrčeno domnevo, da je mlajši rod kazal »večjo vnetost za slovensko narodnost kakor pa... v povprečju starejša generacija« in da so slovenskim težnjam nenaklonjeni življi uporabili za njihove bolj vnete zagovornike »spočetka zbadljivi vzdevek Jungslovenen« — »še pred pojavom tudi le najnežnatnejše politične diferenciacije v vrstah slovenskih narodnjakov«. V sklepu sem presodil, da bi zagrešili anahronizem, če bi spravljali vzdevek »Jungslovenci« v času, ko se je pojavil, v zvezo s poznejšo »diferenciacijo mladine od — takrat še ne tako nazivanih in na čelu narodnostnih prizadevanj stoječih — poznejših staroslovencev«.⁴

Ob prvi priložnosti sem se na Dunaju lotil iskanja, kdaj in v kakšni zvezi so se nasprotniki v nemškem tisku prvič obregnili ob »Jungslovence«. Dragocen napotek, ki me je po majhnem ovinku sorazmerno naglo privedel do cilja, je vsebovala Zarnikova omemba iz leta 1867, da se je v graškem listu *Telegrafu* »bral prvič izraz »mladi Slovenci« (Jungslovenen), kteremu se je ves naš svet toliko čudil, kajti je starih Slovencev še tako malo«.⁵ Iskanega izraza sicer nisem našel v letniku 1861 tega graškega lista, kakor se je krivo zapisalo Zarniku, a vendarle v njem dve leti prej — v letu 1859 — in, česar po Zarniku tudi ne bi bilo pričakovati, zanesenega vanj od drugje!

Z najdbo sem moral seznaniti domači znanstveni svet, da se ne bi še kdo za menoj lotil iskanja, ki sem ga opravil za vse. Ko sem pripravljaj objavo, sem mimogrede ob listanju po *Novicah* v letniku 1860 odkril, da je isti njihov dunajski dopisnik, namreč Zarnik, skrit za črko B v cirilici, že poleti tistega leta prvič omenil »jungslovence«, in sicer v naslednji zvezi: Zavračal je tiste, ki »vedno le svojeglavno trdijo, da je slovenščine kmali dosti«, zatrjeval, »da Slovenci ravno z oživiljeno narodnostjo ne bodo puntarji in sploh nevarni ljudje«, in označil kot naravnost »bedasto,

³ I. Prijatelj n. d., IV, str. 10—11.

⁴ Prav tam, Političnogodovinske opombe, str. 584—585.

⁵ Prav tam, str. 11, opomba pod črto in Novice, list 49 z dne 4. decembra 1867, str. 403.

s slovenskim narodom opravka imeti in blagostanja njegovega želeti, pa se pri zaslišanji domače besedice po vseh udihi tresti in v vsakem, ki terja le to, kar sta nam cesar in postava dala, 'jungslovenca' ali Bog ve kaj vse vohati!«⁶

To zgodbo je res treba začeti pri — »cesarju in postavi«, namreč pri cesarskem ukazu z dne 8. avgusta 1859, ki je predvidel v gimnazijah na področjih z nememško večino prebivalstva vpeljavo deželnih jezikov kot učnih jezikov. Šlo je za popuščanje od Bachovega germanizatoričnega centralizma, ki je bilo potrebno v prvi vrsti zaradi novega sporazumevanja z upornimi Madžari, pa tudi z drugimi narodi in narodnostmi, ki sicer niso v petdesetih letih povzročali tolikih ali celo tudi nobenih skrbi dunajski vladi, a so želeli spraviti svoje jezike do veljave tudi v gimnazijskem pouku. Poleg dosti, bolj upoštevanih Poljakov, Hrvatov, Čehov in Italijanov so se potegnili za veljavo svojega jezika tudi manjši narodidrobci, med njimi Slovenci. Nemški tisk je brž uveljavljal nazor, da z gimnazij na slovenskem ozemlju ne bo mogoče v znatnejši meri iztisniti nemščino; »kvasili so« — je zapisal leto dni pozneje dunajski dopisnik Novic, nemara tudi Zarnik, skrit za črko X — »da pri nas ni mogoče tega vpeljati, ker nam učiteljev, knjig, zraka, vode in sam Bog ve kaj vsega manjka!« Pisec je omenil, da so »nekteri domorodci, razserdeni po tacihi dopisih«, obiskali nekatera dunajska uredništva in tam pojasnjevali, »da imamo izverstnih učiteljev na kupe, da imamo, ako se začne, šolskih bukev v kratkem več kakor treba itd., al pri vredništvu [lista] Presse so merzlo odgovorili«, da se takšni popravki ne skladajo z njihovim stališčem.⁷ Novice so že v svojem prvem razpravljanju o cesarskem ukazu argument bližnjega — tržaškega — nemškega lista, češ da »bukve v slovenskem jeziku za učenje važnejših gimnazijskih naukovi ni«, zavračale z opozorilom, da »bukve ... le zato nimamo, ker jih v šolah niso potrebovali«; pri tem pa so trezno podvomile, da bi »se dal novi ukaz povsod že jutri izpeljati«, in zatrdjevale: »Mi nismo utopisti, in mislimo, da je zadosti, ako se le povsod ... resno prične nova naprava« izvajati.⁸

Med večjimi avstrijskimi nemškimi listi je najprej dunajska *Österreichische Zeitung* prinesla dopis iz Ljubljane z dne 12. septembra 1859 z argumenti proti slovenščini kot učnemu jeziku na gimnaziji: »Kranjska je pretežno slovanska dežela, a prejema vso svojo kulturo iz nemških rok in se je v njej v zadnjih letih nemščina vse bolj vpeljala, tako da se npr. v Ljubljani zdaj pretežno nemško govori.« Po takšnem uvodu je — nemški ali ponemčeni — pisec Slovence, ki so ob cesarskem ukazu menili, da bi tudi na ljubljanski gimnaziji lahko slovenščina takoj postala učni jezik, opominjal, naj pomislijo, da ni niti slovenskih učiteljev niti učbenikov, a tudi če bi le-te prevedli, bi morala učeča se mladina vendarle segati še po drugih nemških knjigah; kdor bi se naučil nemško samo brati, pa bi se mogel zaposliti le v svoji ožji domovini.⁹ Podobno argumentacijo je sporočil istemu listu dopisnik iz Gradca glede gimnazij

⁶ Novice, list 30 z dne 25. julija 1860, str. 238.

⁷ Novice, list 51 z dne 19. decembra 1860, str. 408.

⁸ Novice, list 36 z dne 7. septembra 1859, str. 284.

⁹ *Österreichische Zeitung*, št. 211 z dne 16. septembra 1859.

»v Mariboru, kjer je polovica učencev, in v Celju, kjer je večina učencev slovenska«, in je v sklepu priporočil kot najboljšo za slovenske učence: Pri maturi morajo znati nemško, zato naj ostane nemščina učni jezik, saj materinega jezika zaradi tega ne bodo pozabili.¹⁰ List je opozarjal tudi, kako silovito Italijani zahtevajo, da se uvede italijanščina kot učni jezik na gimnaziji v Trstu, kjer so tako in tako skoraj vsi uradi in zavodi poslovali italijansko.¹¹

Tudi ljubljanski dopis *Grazer Telegrafu* z dne 20. septembra 1859 se je proti »željam narodnjakov« (National-Gesinnte) zavzel za »notranjo in vnanjo opravičenost tu že stoletja gojene nemščine, ki jo na področjih ob prometni poti [bržčas je mišljena pot Dunaj—Trst] ljudje večidel govorijo«.¹² Toda *Telegraf* nikakor ni vztrajal na takšnem protislovenskem stališču! Štirinajst dni zatem je objavil dopis z Dunaja, ki je bil naklonjen slovenskim jezikovnim težnjam glede učnega jezika na gimnazijah v Mariboru, Celju, Ljubljani, Novem mestu in Pazinu; ne vemo, ali se je dopisnik ognil Trstu in celo tudi Gorici zaradi okoliščine, ker je tam nastopala italijanščina kot tekmica slovenščine^{12a} (za značilno pa imamo lahko odsotnost Celovca). Dopisnik je zatrjeval, da so slovenske zahteve vselej ostajale v okviru »primernosti in zmernosti«. Za prvi korak v postopnem izvajanju cesarskega ukaza je priporočal, da bi se na navedenih gimnazijah morali vsi učenci obvezati, da se naučijo slovenščine. *Telegraf* je posebej obljubljal, da se bo še zavzemal za slovenske koristi.¹³ To obljubo je nato izpolnil, ko se je neki dunajski list zagnal v — »Jungslowenen«!

Ta list je bil *Die Presse*, ki je prinesel naslednji dopis iz Ljubljane z dne 5. oktobra 1859: »Težnje kranjskih Slovanov (Jung-Slowenen — tako je natisnjeno v oklepaju. Op. D. K.) na jezikovnem in slovstvenem področju se začenjajo uveljavljati (consolidiren). Tako imenovani mladostenci (Jungslowenen) so se odločili, da bodo pisali in govorili samo v slovenščini (schriftlich und mündlich nur die slavische Sprache zu gebrauchen). Kot značilno potezo ekskluzivnosti velja omeniti primer, da je neki znanstvenik (Mann der Wissenschaft), ko so mu predložili nemški program predavanj tukajšnjega znanstvenega društva, kjer naj bi tudi on sodeloval... s predavanjem, odvrnil, da ne zna nemško.«¹⁴

V tem dopisu so se torej prvič pojavili »Jugoslowenen« in sicer jih je dopisnik opredelil tako, kakor mu je najbolje kazalo, da bi prikazal njihovo narodnostno ekskluzivnost kot pretirano do absurdnosti — vsaj

¹⁰ Prav tam, št. 216 z dne 22. septembra 1859.

¹¹ Prav tam, št. 219 z dne 25. septembra 1859.

¹² *Grazer Telegraf*, št. 217 z dne 22. septembra 1859.

^{12a} Prim. B. Marušič, Razvoj političnega življenja goriških Slovencev..., Zgodovinski časopis, XXXIII/1969, str. 11—12, kjer izvemmo nekaj o preglednicah, ki jih je ta komplikacija povzročala slovenskim dopisnikom Novic v l. 1861; težko pa si je misliti, da bi bili predstavniki goriških (primorskih) Italijanov šele sredi leta 1862 zahtevali uvedbo italijanščine kot učnega jezika na goriški gimnaziji, kakor beremo na drugem mestu Marušičevega prikaza

¹³ *Grazer Telegraf*, št. 227 z dne 5. oktobra 1859. (str. 251).

¹⁴ *Die Presse*, št. 257 z dne 8. oktobra 1859.

v očeh nemškega občinstva! Dopis *Pressi* s prvo omembo »Jugoslowenen« je ponatistnila še *Augsburger Allgemeine Zeitung*, list z mednarodno veljavo.¹⁵

Nemara je prav isti dopisnik iz Ljubljane povzel ali nadaljeval napad še s pisanjem, datiranim z dnem 9. oktobra 1859, v *Österreichische Zeitung*: »Kaže, da hočejo z neke strani spet razpihati stari narodnostni prepir. (Nationalitätenstreit); vendar lahko zagotovim, da si ga pametni Kranjci nikakor ne želijo (verlangen durchaus nicht darnach). Res je, da smo, po večini Slovani, a to nikakor ne opravičuje ravnanja (Massregeln), o kakršnem so nekemu dunajskemu listu pred nekaj dnevi od tu poročali. Sporočilo, da so mladoslovenci (Jung-Slowenen) sklenili, da ne bodo več pisali in govorili nemščine, je tu izzvalo splošno veselost.« Dopisnik je apeliral k složnosti med narodnostima, ki sta v tej »mejni deželi« pomešani in ju ni mogoče »z ravnilom« ločiti. Končno je v neki točki dopolnil informacijo v *Pressi*, da »tisti znanstvenik, ki tu ni hotel predavati, ker da ne razume nemško«, ni Ljubljančan, ampak z Reke.¹⁶

Ta dopis so zavrnile tudi Novice, ki so pozvale nasprotnike cesarskega ukaza, naj napadejo ta ukaz, a pustijo njegove slovenske zagovornike pri miru.¹⁷ Pri tem se je noviški pisec oprl na mariborski dopis *Telegrafu* z dne 18. oktobra, ki se je proti šolskim nadzornikom in vodjem gimnazij skliceval na »cesarjevo besedo«, po kateri imajo Slovenci vso pravico zahtevati, da na njihovih gimnazijah slovenščina pride do veljave.¹⁸ Lahko pa bi se bil sklical še na dunajski dopis v isti številki *Telegrafa*, ki je razglašal, da »pametni Kranjci« želijo uvedbo slovenskega pouka v ljubljanski gimnaziji, in nasvetoval, naj bi »vplivni slovenski možje na Dunaju pri prosvetnem ministrstvu« intervenirali proti odporom zoper izvedbo cesarskega ukaza.

Tri tedne zatem je izšel v *Telegrafu* dopis iz Ljubljane z dne 8. novembra, ki je s celomesečno zamudo zavračal navedeni dopis v *Presse*, prevzet še od *Augsburger Allgemeine Zeitung*, o »težnjah tako imenovanih mladoslovencev, da bi se uveljavili na jezikovnem in slovstvenem področju s tem, da bi pisali in govorili samo slovensko«. Tako je ta graški list samo prevzel vzdevek »Jungslowenen« iz že prej v dveh drugih nemških listih objavljenega ljubljanskega dopisa; vzdevka torej ni iznašel *Telegraf*ov ljubljanski dopisnik, kakor nas je krivo poučila Zarnikova konstrukcija iz leta 1867, in se tudi ni izkazal nenaklonjenega slovenskim težnjam, marveč se je ravno nasprotno z vso vnemo zavzel za »krepak razvoj slovenstva (Slövenismus)«, slovenščine in slovenskega slovstva; odobral je, da se Slovenci posvečajo temu razvoju z vso močjo, in odklanjal sleherno polovičarstvo.¹⁹ Takšno je jedro precej okornega pisanja, ki ga pa moramo oceniti kot najradikalnejši zagovor slovenskih teženj v tistem času.

¹⁵ *Allgemeine Zeitung*, Augsburg, št. 284 z dne 11. oktobra 1859.

¹⁶ *Österreichische Zeitung*, št. 235 z dne 14. oktobra 1859.

¹⁷ Novice, list 44 z dne 2. novembra 1859, str. 345.

¹⁸ Novice, prav tam, str. 346 in *Telegraf*, št. 241 z dne 21. oktobra 1859.

¹⁹ *Telegraf*, št. 259 z dne 12. novembra 1859.

Nekaj dni zatem je *Österreichische Zeitung* v dopisu iz Ljubljane z dne 12. novembra poročala, da so sklenili ljubljanski gimnazijski učitelji predložiti prosvetnemu ministrstvu, naj bi bil pouk slovenščine na ljubljanski gimnaziji obvezen za vse učence, razen za tiste, za katere bi neslovenski starši zahtevali oprostitev od te obveznosti. Po dopisnikovem komentarju so profesorji upoštevali dve nujnosti: da se naučijo slovensko tudi neslovenski uradniki za službeno občevanje s podeželskim ljudstvom, in da se odpravi »grda slovensko-nemška mešanica, ki se v mnogih krajih govori«, pri čemer pa je dopisnik menil, da bo ta mešanica ostala, »dokler ne bo nemščina, ki se vse bolj širi, prežela vse plasti«. ²⁰ Celotni dopis so prinesle v prevodu *Novice*, ki so se čutile prizadete zlasti s trditvijo, češ da »je tudi tukaj terjala neka stranka, naj se na vrat na nos slovenski jezik brž vpelje kot učni jezik v tukajšnjo gimnazijo«. Trdile so, da »pri nas ... ni nobene stranke, ki bi bila sovražnica nemškega jezika; velika pa je tista stranka, ki se poteguje za obveljavo ministrskega ukaza, po katerem se ima v gimnazijah naših brez krivice za nemščino le pravica zgoditi slovenščini«. In ta »stranka ni prenapeto nikoli terjala, da že danes ali jutri bi mogel obveljati cesarski ukaz«, marveč »le to zahteva, da vodstva naših gimnazij že zdaj delajo resne priprave, da se bo uresničil saj prihodnje leto in saj kaka dva nauka razlagala učencem v domačem jeziku«. S predlogom ljubljanskih gimnazijskih profesorjev »se ne bo spolnil ministrski ukaz od 8. avgusta, ki je dan za Ljubljano ravno tako kakor za Zagreb itd., kjer so že letos začeli lepo spolnjevati cesarsko zapoved. In kar Horvati premorejo že letos, bomo premogli tudi mi Slovenci saj prihodnje leto.« ²¹

Tako se je še tisto jesen 1859 končala polemična praska — deloma v graškem *Telegrafu*, deloma med nemškimi listi in *Novicami* — o uvedbi slovenščine kot učnega jezika v gimnazije na Slovenskem.

Jasno se nam je pokazalo, da se v vsem ozadju te polemike in v vsem takratnem slovenskem narodnem gibanju še nista ločevali dve struji, katerih ena bi zaslužila, da se s poimenovanjem »Jungslovenen« za tedanji svet in za prihodnost razlikuje od druge (staroslovenske). Iz virov nam stopata nasproti samo dva »tabora«: nemški in nemškutarski nasprotniki uvedbe slovenskega učnega jezika v gimnazije na eni strani in njeni slovenski zagovorniki na drugi, ki so videli s cesarskim ukazom v prid uporabe deželnih jezikov kot učnih v dotlej le nemških gimnazijah utrto pot do jezikovne in narodne enakopravnosti. Med Slovenci se tudi niso pojavljali prenapeteži, ki ne bi bili uvidevali, da je zaradi nezadostne pripravljenosti glede učnih moči in učbenikov mogoče le postopno uvajati slovenščino v gimnazijski pouk; v poudarjanju nasprotnikov, češ da je nagle prehod od nemščine nemogoč, je tičalo le demagoštvo. Janez Trdina, ki je v *Novicah* najobširneje razpravljal o modalitetah tega uvajanja, je zapisal: »Vsega ne bo pri nas nihče tirjal; da bi pa slovenščina tako v prahu ostala, kakor je dozdej bila, pa zopet

²⁰ *Österreichische Zeitung*, št. 262 z dne 17. novembra 1859.

²¹ *Novice*, list 47 z dne 23. novembra 1859, str. 372.

nihče ne bo zagovarjal, komur je mar za napredek, za čast domače dežele, za blagor slovenskega jezika in naroda.«²²

Ce še zanikamo, da bi bila obstajala takšna — očitno karikirana — »mladoslovenska« sekta, ki bi se bila jeseni 1859 zarotila, da bo znala — govorila in pisala — samo še slovensko, nemščini in višji izobrazbi, ki ji jo je omogočala, pa obrnila hrbet, smo pokazali celotno prvo uporabo vzdevka »Jungslovenen« kot nevzdržno konstrukcijo. Ker pa ni mogoče docela izključiti, da bi komu bil obstoj takšne ultráslovenske smeri vendarle tako pri srcu, da bi ga skušal rešiti iz ruševin podrte konstrukcije, je priporočljivo razčleniti še tisti podatek, ki je ostal nepojasnen, a na katerega se je konstrukcija opirala: namreč podatek o tako prizadevnem ljubljanskem znanstvenem društvu in njegovem »nemškem programu predavanj«, ki je nekoga slovenskega znanstvenika izzval, k izjavi, da »ne razumé nemško«. Kar se društva tiče, ne more iti za nobeno drugo, kakor le za kranjsko-nemško »Zgodovinsko društvo« za Kranjsko, ki je prirejalo predavanja za svoje člane in poslovalo nemško. Kar se pa znanstvenika tiče, nas podatek, da je živel na Reki, vodi k domnevi, da bi utegnilo iti za Janeza Trdinom. Temu lahko pač brez omahovanja pripišemo takšno izjavo, ker poznamo njegovo zelo dosledno odklanjanje uporabe nemščine pri slovenskih javnih delavcih.²³ Toda takšna Trdinova — ali kogar si bodi drugega z Reke — izjava je nekaj docela individualnega in so jo nasprotniki slovenstva le zato razširili na neki kolektiv »jungslovencev«, ker jim je to olajševalo polemiko zoper težnjo po slovenskem pouku namesto nemškega. Tudi o konkretnih okoliščinah takšnega predloga nekemu slovenskemu znanstveniku lahko izrazim neke domneve, da je namreč omenjeno društvo želelo pridobiti izrazitega ali razvpitega Slovence za predavatelja na svojem jesenskem sestanku, kjer je bila na dnevnem redu tudi točka ob stoletnici rojstva nemškega pesnika Friedricha Schillerja (10. novembra 1859) poleg dveh predavanj iz domače zgodovine — dr. Etbina Coste o privilegijski knjigi Škofje Loke in Ludwiga Germoniga o kranjskih deželnih stanovih v času reformacije.²⁴ Nemara je šele po odklonitvi Trdine ali drugega naprošenega znanstvenika z Reke potem prevzel predavanje ob Schillerjevem slavu dne 3. novembra 1859 Peter pl(emeniti) Radič, ki se je v imenu »mladostno kvišku stremečega slovenskega naroda« poklonil slavljénemu nemškemu »pevcu večnih človečanskih idealov«. V svojem nemškem predavanju, ki ga je objavilo glasilo društva, je predvsem hotel prikazati, »kako vpliva nemška književnost na slovensko«, in je v okviru te literar-

²² Novice, list 40 z dne 5. oktobra 1859, str. 312. — Trdinovo in še nekatere drugih razpravljanje v Novicah o izvedbi cesarskega ukaza je povzel I. Prijatelj, n. d. II, str. 34—36.

²³ Iz pisma, ki ga je pisal decembra 1860 Franu Levstiku z Reke, kjer je bil kot suplent na gimnaziji Trdinov kolega, slavist Lovre Mahnič, je znano, kako je Trdina obsojal Levstika zato, ker je objavil kritiko Cigaletovega nemškoslovenskega slovarja v literarni prilogi »Laibacher Zeitung« (Blätter aus Krain) in ker je — v tej ali v drugi avezi — takrat pisal nekemu Nemcu v Ljubljano (»Germovniku ali IBleibu«) nemško pismo, ki ga je Trdina bral pri takrat še ne od slovenstva odpadlem Dežmanu. Mahničevo pismo je objavil A. Zigon (Bridka zgodba iz Levstikovega življenja, Slovan 1917, str. 102).

²⁴ Laibacher Zeitung, št. 249 z dne 2. novembra 1859.

nozgodovinske naloge posvetil največjo pozornost slovenskim — predvsem Koseskega — prevodom Schillerjevih pesnitev, nato pa je nudil celoten pregled »pesniške prevodne književnosti našega naroda«. Povzdigoval je »mladostno razcvetajočo se slovensko književnost« in slovenščino, ki se uvršča med »kulturne jezike« kot njim »enako pripravna« za pesniško izražanje. Rad bi videl več Prešerna in Vodnika prevedenega v nemščino. Glede na »dosežke naše slovenske književnosti« je menil, da se Slovenci že s tem, da na prikazani način gojijo mednarodno književno vzajemnost, »odrekajo ekskluzivnosti, ki v znanosti in umetnosti vodi le v enostranost in v propadanje«, in se uvrščajo »v krog kulturnih narodov«. ²⁵ Iz izvajanj tega kranjsko-nemškega publicista in zgodovinarja lahko razberemo, da ni bil nasproten slovenstvu, in nam je lahko umljivo, da je bil nato sredi šestdesetih let urednik ljubljanskega nemškega glasila za slovenske koristi *Triglava* (pri katerem je tudi drug kranjsko-nemški literat Germonig sodeloval s članki o slovenskem slovenstvu).

Morda so nekateri v kranjskem zgodovinskem društvu računali, da bo mogoče v Ljubljani prirediti večjo skupno nemško-slovensko proslavo stoletnice Schillerjevega rojstva po zgledu slovensko-nemške proslave stoletnice Vodnikovega rojstva v prejšnjem letu 1858; mislimo si lahko, da je bil povsod še na mizah dvojezični zbornik pod naslovom *Vodnikov spomenik — Vodnik-Album*, ki ga je leta 1859 izdal dr. Etbin Costa, najprej le kranjsko-nemški učenjak, ki pa so ga slovenske simpatije ob osnovni konservativni usmerjenosti obrnile vsega k slovenstvu. A zdi se, da so Slovenci presodili, da bi nemški tisk večje Schillerjevo slavlje v Ljubljani razglasil za manifestacijo nemškega življa, in so odklanjali sodelovanje, da ne bi pomagali nasprotnikom. To je mogoče sklepati iz ravnanja Novic. Te niso niti omenile sestanka zgodovinskega društva niti Radičevega predavanja na njem, medtem ko so nato zapisale: »Kakor drugod bodo jutri tudi tukajšnji Nemci na čast svojemu slavnemu pesniku Fr. Schillerju napravili stoletno slovesno obletnico v gledišu, po igri pa gostbo, in tako bojo, kolikor je mogoče, tudi oni spolnili dolžnost, ki jo ima vsak narod do svojih prvakov. Da je — kakor ljubljanski dopisnik v *Pressi* piše — bilo praznovanje Vodnikove stoletnice vse bolj imenitno, kakor se kaže, da bo Schillerjeve — se nobeden po pravici čuditi ne more, kajti pri vsem velikem spoštovanju, ki ga imamo do mojstra nemških pevcov Schillerja, in katero spoštovanje je naš Koseski v izverstnih prevodih očitno razodel, je vendar ta razloček, da Vodnik je bil naš in cela dežela mu rojakinja. Saj »kri ni voda!« ²⁶

Ne vemo, ali se niso morda prominentni slovenski meščani vendarle udeležili Schillerjevega slavlja v gledališču; njihova demonstrativna od-

²⁵ Mittheilungen des historischen Vereins für Krain XV/1860, str. 25—28. Obširen povzetek Radičevega predavanja je prinesla Laibacher Zeitung, št. 253 z dne 7. novembra 1859. Takrat se je Radič pisal s -č, pozneje s -cs (Radics).

²⁶ Novice, list 45 z dne 9. novembra 1859, str. 357. Dopisnik v *Presse* je samo potožil: »Kako zelo drugače je bilo pri Vodnikovem slavlju, kjer je večidel iz Nemcev obstoječe pevsko društvo rade volje sodelovalo« (*Presse*, št. 286 z dne 6. novembra 1859).

sotnost pač ne bi bila v skladu s še trajajočo dobrososedsko narodnostno »koeksistenco«, a za utrditev takšne domneve bi bila potrebna dodatna raziskavanja v tej smeri. Tu nas tudi ne more zanimati potek slavlja, o katerem se je ohranil posebej natančen opis v pismu osmošolca Josipa Nollija prijatelju Petru Grasselliju z dne 22. novembra 1859.

Zanimati pa nas mora v tem okviru upogled v takratne narodnostne razmere med ljubljanskimi višješolci in študenti, ki nam ga odpirajo Nollijevi dopisi Grasselliju (ohranili so se v ostalini le-tega in so že nekaj let na voljo raziskovalcem v ljubljanskem Mestnem arhivu). Oba — leta 1859 osemnajstletna — rojaka se nam najprej pokažeta kot dvojezična Kranjca, ki sta se kot potomca laških naseljencev nekaj ukvarjala tudi z italijanščino (kot tretjim jezikom), nato pa lahko nekoliko sledimo njunemu slovenskemu osveščanju, na temelju katerega sta se potem od srede šestdesetih let dalje med seboj bliže in bolj ali manj mladoslvensko povezana vidneje uveljavila v našem narodnem gibanju.

Ko je Grasselli jeseni 1859 odšel v Gradec študirat pravo, mu je Nolli vse leto pisal iz Ljubljane nemška pisma. Po nemško mu je dne 22. novembra sporočil: »Kakor Tebe je tudi mene zanimalo Schillerjevo slavlje in lahko Ti zagotovim, da mi Ljubljanci nismo zaostali, marveč je tudi naše mesto storilo, kar je moglo.« Po podrobnem opisu slavlja v gledališču je Nolli še suho sporočil prijatelju: »Tu zdaj tudi o tem razpravljajo, ali naj bi začeli slovensko poučevati, in — kakor povsod — se tudi tu čujejo glasovi za in proti.« Da so Grassellija zanimala »slovenska vprašanja«, je razvidno iz Nollijevega odgovora z dne 28. decembra 1859, da mu o njih ne more sporočiti ničesar novega. V naslednjih dveh pismih — že v letu 1860 — je Nolli predložil »pred sodni stol [prijateljeve] stroge kritike« po dve kitici neke nemške verzifikacije. Ko mu je v pismu z dne 23. marca 1860 sporočil, da pripravljajo uprizoritev (Germonigovega) igrokaza »Die Weiber von Veldes« (Blejke), se je navduševal, da bodo v njem peli tudi »nekaj narodnih (nationale) pesmi« in vanj uvrstili »narodni ples«; hkrati ga je opozoril, da je več o pripravljanem delu prinesel *Telegraf*. Maja 1860 je sporočil prijatelju na prošnjo besedilo prve kitice in začetek druge iz popevke »Mila Lunica«.

Jeseni 1860 pa je Nolli pisal prijatelju prvo slovensko pismo, brž ko je prišel na Dunaj študirat pravo. Iz pisma naj navedem začetni odstavek v celoti: »Ljuba kranjska duša! — Iz Dunaja te pozdravlja star prijatelj prvikrat v domačem, namreč v slovenskim jeziku. Čudno se ti bode dozdevalo, kako iz nemškiga ali švabskiga mesta naenkrat slovenski pisem dobiš, ko ga še iz Ljubljane, poglobitniga mesta kranjske dežele nisi dobil — ali to ima svoje vzroke. Na ptujem, kakor postavim tukej na Dunaju, kjer ne slišiš drugiga navadnega in vsakdanjega jezika kakor nemškiga, še le človek vidi, da naš jezik tudi kej velja, in da znaš govoriti brez da bi te kdo zastopil, ker koga pa znajo tukej drugiga kot njih nemško, mi pa le vse eno dva jezika lahko govorimo. Mogočno se začne v prsih vsakiga domoljuba vnemati duh slovenski, in veseli me videti, kako so vsi men al več navdušeni za slovensko in sploh slavljansko reč. Duh slovenski zmira, klije pod nami in če Bog da, bo to še marsikej koristniga porodilo.« Pred seboj imamo lep primer vnétega »jungslovenca«! V zvezi

z nekim sporom med študenti ob pripravah študentske baklade cesarju je Nolli pripomnil: »Prav dobro smo jih vdarili te preklete aristokrate in prazne buče, [ki] so mislili, da bomo kar leteli za njimi.« Zanimal se je za novice iz Ljubljane in posebej je vprašal Grassellija: »Ali gospod P. v. R.²⁷ še nič niso pisali od kranjskih muz, kaj kej počnejo?«²⁷ Prosil ga je, naj mu kmalu odpiše, in priporočil se mu je: »Prav veselilo me bo, če se po slovensko odrežeš.« Ko je omenil še skupne »komerse« vseh jugoslovanskih in vseh slovanskih študentov, se je prejšnji Josef ali Giuseppe in tudi Seppel podpisal kot »tvoj Jože, pravdoslovec« pod pismo z dne 10. oktobra 1860.

Tudi drugo Nollijevo slovensko pismo z dne 15. decembra 1860 je prav zanimivo: »Dragi prijatelj! — Kakor je tebe razveselilo moje pismo, tako sem bil tudi jest jako vesel, ko sem vgladal zraven nemških slovenske besede, namreč zraven Šašelrovega pisma. Čudno se mi zdi tukej na Dunaju Kranjcu nemško pisati, kakor če bi ne imeli svojiga jezika in bi ga ne razumeli, in ne znali rabiti, ali ne misliš ti tudi tako? Bog daj, da bi pri nas doma že enkrat spoznali, da nismo Švabi, kakor nas štejejo v „Deutschen Bund“ — bi moglo biti „punt“ — in bi se postavili na noge možje, kateri imajo kej v glavi, in bi tirjali pravice, ktere nam grejo in ktere tudi vsak lahko tirja. Pa kaj se hoče! —« Ko ga je tako zaneslo v vizijo »punta« ali vstaje, se je Nolli vrnil v resničnost in opisal, kako so jugoslovanski študenti — med njimi »okoli 40 Kranjcev« — z ovacijami sprejeli na dunajskem kolodvoru hrvaško deputacijo s Strossmayerjem in potem poslali k temu še svoje odposlanstvo, v katerem so Hrvate, Srbe in Slovence predstavljali po štirje reprezentanti, zadnje Mencinger, Tonkli, Zarnik in (bržčas Davorin) Jenko. Slovincem je Zarnik na sestanku govoril, »da namen naše družbe je, da se vzbuja duh slovenski, ker doma, na Kranjskem in posebno v Ljubljani je še vse tako kakor takrat, ko je Jazon svoje barke na hrbtu v Aemona pernesel...« V duhu svoje vizije se je Nolli po sporočilu, da v dunajski kavarni prebira poleg ljubljanskega uradnega nemškega dnevnika tudi Novice in Glasnik, podpisal kot »Jože Ypsilanti«, tj. pridal si je ime borca za grško neodvisnost iz začetka 19. stoletja.

Okoliščina, da se v vsej tej korespondenci vnetih mladih Slovencev ni sploh pojavila potreba, da bi kakšen del rojakov označili ločeno kot »jungslovence«, nas lepo opozarja na dejstvo, ki izhaja iz vseh zgodovinskih virov in njihovih razčlemb, a ki ga je preskočil Prijatelj s svojim anahronističnim sprejemom tega poimenovanja ob njegovem prvem pojavu in so ga potem pomagali odvaliti v stran še neki apriorni, tj. nezgodovinarski prijemi, namreč dejstvo, da se slovensko narodno gibanje takrat še ni začelo razhajati v dve politični struji. Zaradi tega se je poimenovanje, ki so ga vrgli v svet nasprotniki slovenstva, izgubilo. Dokler ni bilo političnomiselnostnih razlik med tistimi, ki so zastopali slovenske težnje, se ni imelo koga prijeti!

²⁷ Ljubljanski dopisnik Grazer Telegrafa v letu 1860 je bil — P. v. R., tj. Peter von Radič. Pri ljubljanskih dopisih iz jeseni 1859 temu listu ni njegovih inicialk; a morda je prav on uvedel v Telegraf zavzemanje za slovenščino.

A sledimo še nekoliko Nollijevim dopisom Grasselliju! Dne 24. marca 1861 ga je povpraševal: »Kako se kaj obnašajo Ljubljanci pri volitvah? Kteri so huji, Slovenci ali nemškutari? Rad bi bil zdaj v Ljubljani že zavoljo volitev, nekaj berem v časnikih, pa dosti se ne zve.« Dva tedna pozneje — dne 6. aprila 1861 — ga je opozoril na novi (Tkalčev) časnik *Ost und West* in pristavil: »Kakor se sliši, bo nek začel izhajati v Terstu novi slovenski politični časnik trikrat na teden pod imenom *Jugoslovan*, kteremu bo Levstik vrednik; Novice so že ene dvakrat omenile to reč.« Doslej znane govorice o načrtovanju takšnega časnika, ki pa so ga Novice štiri dni po tem pismu v sporočilu iz Trsta demantirale, niso vsebovale nobenega imena, ki naj bi ga bili časniku dali.²⁸ Domnevamo lahko, da se je to ime z vso zamisljivo vred rodilo kot želja v dunajskem študentskem — Zarnikovem — krogu v zvezi z enakimi informacijami, kakršne je iz Trsta sporočal France Cegnar Levstiku in ga zvalil, da je prav tedaj — v prvi polovici aprila 1861 — prišel v Trst. Aprilsko pismo je Nolli končal z radostnimi ugotavljanji in upi: »Sploh se je začel obujati in zbujati duh slovenski, kteri je toliko časa dremal in spal, in si svoje pravice iskati. Kako se kaj obnašajo letošnji 'octavaneri' [tj. ljubljanski osmošolci], mislim, de bodo dobri Slovenci med njimi, kterim je za to reč resnica.« — Prav o teh osmošolcih, po katerih narodnostni vnemi je spraševal Nolli, nas pouči spis št. 102 tajnih aktov predsedstva kranjske deželne vlade za leto 1860, da sta jeseni tistega leta ustanavljala med njimi društvo pod imenom »Slovenija«, ki naj bi spravljal »kranjščino« do veljave, na vseh mrtvih dan pa med slovenskim petjem okrasilo Vodnikov grob, Janez Prettnar (Prettner) in Janez Pohar (Pocher), a se je gimnazijskemu direktorju posrečilo z ustreznim posegom vso reč »v kali zatreti«.

V pismu z dne 7. junija 1861 je Nolli sporočal prijatelju, kako »se v Beču, poglavitnim mestu 'švabskega', vadi lepi jezik naših vrljih bratov Srbov i Horvatov, kteri že tako ni zlo različen od slovenskiga« in ki se ga misli »potem v Ljubljani z branjem srbskih narodnih pesmi popolnoma navaditi«. V neko zaskrbljenost ga je pahnila Cavourjeva smrt: »Kaj bo zdaj z mlado Italijo? Ali bo ostala? ali bo razpadla?« Na koncu je Grassellija takole povpraševal o rojakih, ki so študirali ali bivali v Gradcu: »Kaj dela 'naš slaveni pesnik' Grogar Krek? In kaj delajo drugi Slovenci? Ali imajo kaj narodniga duha v sebi in kri v žilah, ali jim le voda teče po njih?« Konec istega meseca — 27. junija 1861 — se je razvnel ob »dobrem, krepkem in navdušenem« govoru dr. Lovrenca Tomana v državnem zboru, pozdravljal misel, da bi drugim poslancem — razen Tomanu — poslali nezaupnico, in se je takole postavljajl za Novice: »V Lai-baherci se Heimann in — B (Issleb) nekaj vjedata proti *Novicam* in — B pravi med drugim: 'Das Blatt Papier *Novice*'!? Resnično čez taciga Doctarja ni nič več na svetu.«

Takrat je pomenil napad na Novice napad na slovenstvo in ni moglo še prav nič ovirati Slovenca, da se ne bi postavil zanje in s tem za slovenstvo, ki so ga predstavljale. Takšna je bila njihova vloga še nekaj let, ko se jih še nihče ni loteval s kakšno kritiko, da ne bi več ustrezale,

²⁸ Prim. I. Prijatelj, n. d. III, str. 338—350.

da so — staroslovenske! Tista leta — 1861—1863 — je označil Bleiweis zelo nenaklonjeni slovstveni zgodovinar dr. Avgust Žigon za »tri idealna leta v življenju Novic«, ko jih je Bleiweis »odprl vsemu tistemu ognju, ki je planil iz slovenske duše vsled cesarske obljube z dne 20. oktobra 1860« itd.²⁹ Morda jih je Žigon obsul s preveliko pohvalo, toda politično-zgodovinsko dejstvo, ki ga ne smemo prezreti, če hočemo prikazovati dogajanje takšno, kakršno je bilo, je, da v tistih letih še ni bilo opozicije proti Novicam in Bleiweisu. Ob dvajseti obletnici od začetka izhajanja Novic je bila dne 5. julija 1863 proslava, za katero je takratni urednik Napreja Fran Levstik obljubil predavanje o temi »Dr. Janez Bleiweis in slovenstvo«. Res je nekaj prišlo vmes, da tega Levstikovega predavanja ni bilo, toda politična opozicija zoper Bleiweisovo vodstvo se takrat še ni pojavila. Še zmiraj je bilo slovensko narodno gibanje političnoidejno enotno ali nezdiferencirano. Nihče ni takrat govoril o dveh vrstah Slovencev in politični zgodovinar nima razloga ali osnove, da bi iskal v njihovi politiki, ki je bila ena sama in skupna, dve smeri.

Dokler so osebnosti, ki so se šele pozneje — iz osebnostnih in političnoidejnih razlogov — razšle, še skladno delovale v enem samem gibanju, ne moremo nanje in na to gibanje gledati skozi prizmo poznejše frakcijske ločitve. Zgodovinar mora upoštevati okoliščine, v katerih se je cepitev pojavila, njene vzroke. Tej nalogi se — neopravičeno — izogne, če krivo obravnava razcep kot eksistenten v času, ko ga še ni bilo; tako ravnati se pravi zaiti v fikcijo ali fantazijo, kjer ni ničesar mogoče preveriti po virih.

Viri nam povedó, da se je po malone petletnem presledku dne 15. septembra 1864 znova pojavila — prav tako v nemški obliki — oznaka »Jung-slovenen«, ki pa se je pri tej obnovi opirala na neko novo dogajanje v ljubljanskem osrednjem slovenskem krogu ali v narodni stranki, na takratni spopad med dvema stališčema ali strujama v njej. Dunajski slovansko usmerjeni Ost und West je poročal, da so se v Ljubljani razšli v vprašanju, ali je tej stranki trenutno bolj potreben nemški časnik s slovensko usmerjenostjo ali pa slovenski političen časnik poleg Novic, in je pristaše slovenskega časnika, zbrane okrog »slovenskega Špartaka«, tj. Levstika, označil za »Jung-Slovenen«.

V nasprotju s svojim anahronističnim preskokom, ki ga je zagrešil, ko je komentiral prvo omembo teh »jung-slovencev« v jeseni 1859 v nemškem tisku, povzeto leta 1860 in 1861 v Novicah, je Prijatelj zdaj zvest dejstvom, ki so se šele leta 1864 pojavila, zapisal: »In pričel se je znameniti razpor med Bleiweisom in Levstikom, razpor med očeti in sinovi, med »staroslovenci« in »mladoslovenci«, in je o dopisu v Ost und West presodil, da »se v njem prvič v javnosti jasno formulirajo gesla, ki so ločila mlade slovenske radikalce od starih konservativcev«; v njem — je še dopolnil — »se — po nejasni efemerni prvi omenitvi v Zarnikovem dopisu z Dunaja... Novicam 1861 — prvič ugotavlja politična in kulturna struja, snujoča se po češkem zgledu tudi pri Slovencih pod nazivom »mladoslovenci«.³⁰ Iz poročila v Ost und West ne izvemo dosti več, kakor

²⁹ A. Žigon, n. n. m., str. 237—238.

³⁰ I. Prijatelj, n. d. II, str. 444—447.

da se je »slovenski Špartak« uprl Bleiweisovemu diktatorstvu in krotkosti zavzemanja za slovenstvo v *Novicah*; novi slovenski politični list naj bi »koristi Slovencev zastopal bolj možato, bolj živo (lebensfrischer) in narodu ustrežnejše«. Na prvi pogled je jasna le želja po večji »radikalnosti« in je zato videti prav, da je Prijatelj označil mladoslovenske upornike kot »radikalce« in da se je ognil vsakršni drugi oznaki.

Oznaka, ki bi segla prek neopredeljenega »radikalstva«, bi izgubila stik s takratno razsežnostjo manj idejnega ko miselnostnega prepada, ki je ločil mladoslovence od staroslovencev. Zlasti pa zavaja med nami še zelo udomačena oznaka, ki razpenja tisto razsežnost v svetovnonazor-ski smeri, oznaka o — aprioristično zatrjevanem — liberalizmu mladoslo-vencev.

A preden posvetim nekaj posebne pozornosti temu kompleksu, kjer se naše zgodovinopisje še ni izmotalo iz osnovnih pojmovnih zamenjav, naj še poberem iz Nollijevih pisem Grasselliju z Dunaja v letu 1864 nekaj podatkov, ki nam omogočajo, da bolje izrišemo sliko takratnega sloven-skega dogajanja. Tako lahko bolj določimo Prijateljevo pravilno pred-stavo, oprto na neko mesto v Levstikovem pismu Stritarju z dne 13. aprila 1866, kako so se v letih 1862—1864 »brezdvomno shajali dunajski slo-venski akademiki na literarne sestanke, katerih duša je moral biti prav Stritar.«³¹ Nolli je dne 18. februarja poročal prijatelju: »Imamo literarno društvo, katero šteje okoli 20 udov in se zbiramo vsako drugo nedeljo« in »tudi chor pevski, kateri obstoji iz 16 udov in je pel prav izvrstno pri Vodnikovi slovesnosti. Ne manjka tedaj društvenega življenja in bolj živo je, kakor je bilo vlani.« Prejšnje leto je bil namreč tudi Grasselli na Dunaju in takrat očitno niso imeli niti društva niti zbora. V naslednjem pismu z dne 1. marca 1864 je Nolli poročilo še takole dopolnil: »Pisal sem ti že zadnjič, da imamo literarno društvo, spisalo se je že marsikaj dobrega, najbolj[še] pa je bilo do zdaj od Stritarja, kateri prav izvrstno piše humoristično.« V istem pismu in še v dveh nadaljnjih je Nolli ko-mentiral Grassellijeva obvestila, da je bilo ob organiziranju Sokola v Ljubljani sporno, ali naj obveljajo rdeče srajce kot sestavina uniforme; več nas o sporu ne pouči.

V takratnem velikem vprašanju o uместnosti izdajanja nemškega časnika v slovenskem duhu pa sta se prijatelja razšla! Nekako poparjeno je začel Nolli svoj odgovor z dne 27. junija 1864: »Razveselilo me je zlo Tvoje pismo; seveda ne njegovi zadržaj, o katerem sem jest popolnoma, Seljanovec.« Tako je bil namreč Bleiweis označil — levstikovce ali mla-doslovence, ko so mu poslali protest proti nameravanemu »nemškemu časniku v narodnem duhu vredovanemu«, podpisan s psevdonimom J. Seljan; v *Novicah* je zapisal, da je obvestilo o tej nameri »silno raz-srdilo gospoda Seljana in Seljanovce«.³² Nič manj pa ni razkačilo Nollija, ki so ga komaj pregovorili, da ni poslal protesta proti takšni nameri v praško *Politik* (nemški dnevnik v češkem duhu); a spravljaj je »vкуп

³¹ Prav tam IV, str. 16.

³² Prav tam II, str. 437—438; prim. tudi J. Logar, Levstik v boju s prvaki, Levstikov zbornik 1933, str. 171 (psevdonim J. Seljan si je izbral Levstikov pristaš Anton Kunšič).

za protest«, ki bi ga poslali *Novicam*, somišljenike na Dunaju, medtem ko je zaman »čakal, da se bo oglasil iz Ljubljane kdo Seljanovec« v *Politik*. Zanimivo je priznanje, da »je tudi med nami dosti teh, katerim se ne [do]zdeva tako nevarno to početje in kateri so za ta [nemški] časnik«. — Tak časnik pod imenom *Triglav* je nato vse leto 1865 in še pol leta 1866 izhajal pod uredništvom Petra pl. Radiča; ko pa so ga po poldrugoletnem prenehanju obnovili konec leta 1867, ga je urejal — Grasselli in je vanj nekaj pisal tudi — Levstik.³³

V Nollijevih pismih ni nikjer sledu o kakšni —le notranji — liberalni usmerjenosti obeh — bodisi celih ali vsaj polovičnih — »mladoslovencev«. Lahko bi jo pa domnevali tudi, če ne bi o njej nekaj izvedeli iz druge Grassellijeve korespondence. Iz pisem Felixa Schaschla prav tako z Dunaja v Gradec sredi leta 1860 je razvidno, da je Grasselli v nekem pismu tako izrazil svoj »svobodomiselni nazor« (freisinnige Meinung), da je užalil ljubljanske bogoslovce. Schaschel je bil v prijateljskih stikih s slovensko usmerjenimi sošolci in je še leta 1861 poročal Grasselliju o »družbi«, tj. društvu slovenskih študentov na Dunaju. Toda spomladi tega leta se je izmaknil krogu, ki je izdelal in podpisal zahvalno adreso Tomanu in Bleiweisu, in se je kmalu z njim popolnoma razšel. V pismu z dne 10. julija 1861 je omenil, da se je med njim in Nollijem odprl »hud prepad«: medtem ko je bil Nolli »polnokrven tomanovec« (Tomanier), se je Schaschel odločil za Deschmannovo nemškutarsko uskoštvo! »Nas (kakih deset), ki nismo podpisali nezaupnice D[eschmannu],« je sporočil Grasselliju, »bi Zarnik, ki se vnema za ustanovitev jugoslovanske države (sich mit dem Gedanken trägt, ein südslavisches Reich zu begründen), in njegovi bodoči pretorijanci, najrajši v žlici vode utopili (in der Sauce aufessen) ...«. Kajpak se moramo varovati, da nas ne bi bodisi to pričevanje sicer popolnoma nezanimivega nemškokranjskega študenta (pozneje upravnega uradnika na Kranjskem) — ali katero koli drugo podobno pričevanje o tem, kako so v Zarnikovem in v drugih krogih pri glažku vinca spreminjali politični zemljevid srednje Evrope — spet zavedlo v nekdanjo liberalno legendo o tem, kako je nekonservativne Slovence že vnaprej odlikovalo neko političnozgodovinsko relevantno protiaustrijsko!

Ohranili sta se tudi dve pismi Grassellijevega sošolca in prijatelja A. Jenčiča, ki je živel v letih 1864 in 1865 v Celovcu. V pismu z dne 12. oktobra 1864 je kot »seljanovec« zapisal: »Al še ne nehajo zavolj nemškega časopisa? Kaj vendar mislijo?« Jenčič je posebno užival na plesih celovške čitalnice, katere tajnik je bil, in je dne 9. februarja 1865 poročal prijatelju o njenih plesnih prireditvah, ki so jih obiskovale lepe Celovčanke — »akoravno nobene Slovenke«! V istem pismu je povprašal Grassellija: »Kaj praviš k Slovincu? Se Ti dopada? Preveč ultram ... je, kaj ne de?« Kaj je presojal Jenčič kot »ultramontan«, tj. klerikalno v Einspielerjevem Slovincu, si lahko mislimo, ko nas je nedavno mlad raziskovalec poučil o njegovem protiliberalnem enačenju slovenske narodnosti in katoliške vere.³⁴

³³ I. Prijatelj, n. d. II, str. 460.

³⁴ T. Zorn, Andrej Einspieler in slovensko politično gibanje na Koroškem v 60. letih 19. stoletja, Zgodovinski časopis XXIII/1969, str. 36.

Takšno enačenje vere in narodnosti smo vajeni pripisovati integralnim konservativcem od Luke Jerana do dr. Antona Mahničā. A kakor vidimo, ga najdemo tudi pri Andreju Einspielerju in v tistem Slovincu, kateremu isti raziskovalec v isti sapi nad vse čudno prisoja odliko, da ga »je preveval Levstikov liberalni duh«³⁵ Ali si pod izrazom »liberalen« zamišlja nekaj, za kar tega izraza ne uporabljamo v naši politični zgodovini, ali pa je prezrl, da se je Levstik — tako v Slovincu kakor sicer — vseskozi ravnal v smislu nasveta, ki mu ga je sporočil Valentin Zarnik v pismu, pisanem konec leta 1862: »Znano Ti je moje mnenje o farjih in je vedno enako ostalo. Ali kolikor sem previdil v tem času naš žalosten stan — rečem: saj deset let še jih pustimo v miru (kot konjsko figo na cesti), ker so — kaj čemo? — še zmiraj prvi in najpoglavitnejši steber naše narodnosti.«³⁶ Kako je Levstik cenil vrednost dobrega sožitja z duhovščino, pa lahko razberemo tudi iz njegovega sporočila prijatelju Dragotinu Rudežu z dne 12. decembra 1864: »Triglav bode torej vendar le izhajal. Jaz mu več ne nasprotujem, ker vem, da mora sramotno propasti pod vredovanjem Petra Radiča, kteremu je tudi duhovstvo posebno gorko.«³⁷

Ne gre tudi prezreti, kako je iz prav istih nagibov enačil vero in narodnost — Janez Trdina! Jeseni 1859 je med razpravljanjem o izvedbi cesarskega ukaza z dne 8. avgusta 1859 v Novicah tožil nad mladeniči, »ki so za vero in Boga mlačni ali pa celo popolnoma že popačeni« in »se bahajo z racionalizmom, zatajujejo vero ... svojega slovenskega naroda«, in je videl le narodno-verske odpadnike v tistih, ki »se bodo temu smejali, ker jim je nevera znamenje časa in celo velik napredek«.³⁸ Trdina je bil torej iz načelnega ozira na narodno skupnost s protiliberalnimi življi pripravljen nastopati tudi protiliberalno.

Mladoslovenci v šestdesetih letih — z izjemo njihove mladine konec desetletja — nasploh niso hoteli veljati za liberalce; bolj ali manj dosledno so se varovali, da ne bi ob vprašanjih liberalstva cepili slovensko narodno stranko. Zato frakcijskega boja mladoslovencev zoper staroslovence — tj. zoper Bleiweisā in njegov krog na Kranjskem ali zoper Andreja Marušiča na Goriškem — ne moremo označevati za liberalen boj, dokler v njem ni šlo za liberalizem!

Mar ne delamo iz mladoslovencev nekaj, kar niso hoteli biti v političnem življenju, če uporabljamo besedno zvezo o »liberalnem mladoslovenstvu« ali mladoslovenskem liberalizmu« za šestdeseta leta³⁹ ali razpravljamo o »slovenskih liberalcih v času taborskega gibanja« ali o

³⁵ Prav tam, str. 40.

³⁶ J. Logar, n. d., Levstikov zbornik, str. 160.

³⁷ Levstikova pisma (izd. A. Pirjevec), str. 242: — Prim. tudi Levstikovo svarilo Franu Levcu leta 1868: »Pustimo farje pri miru ...« (I. Prijatelj, n. d. III, str. 265).

³⁸ Novice, list 40 z dne 5. oktobra 1859, str. 313, in J. Trdina, Zbrano delo IV, str. 243.

³⁹ Med drugimi tudi B. Grafenauer v pregledu zgodovine Slovincov v Enciklopediji Jugoslavije 7, str. 253 (»liberalni pokret mladoslovenaca«) in V. Melik, Slovinci in jugoslovensko pitanje ... v zborniku o Ujedinjeni omladini srpski, Novi Sad 1968, str. 329 (»liberalni Mladoslovenci«).

takratnem »aktivnem nastopu slovenskih liberalcev«?⁴⁰ Ob tem kar odmetujemo značilno dejstvo, da so se mladoslovenci na taborih dosledno varovali, da jo ne bi kaj zavozili v liberalne vode!

Prav nič nas ne sme pri tem motiti osebno ali zasebno liberalstvo, ki so ga vidni mladoslovenci gojili zase in izražali le med seboj »pri kavi in pri vinu« ali v prijateljskih pismih, a ki se ni kazalo v njihovih političnih dejanjih in spisih, namenjenih javnosti. Mar niso z javnim ravnanjem jemali svoji liberalni usmerjenosti, ki so jo zapirali v lastno notrajnost in v krog zasebnih stikov, prav tisto politično vrednost, ki bi jo šele uvrstila med političnozgodovinska dejstva?

Pooblastilo zgodovinarju ne daje pravice, da bi tisto zgolj zasebno liberalstvo, ki ga največkrat niti ni mogoče kakor koli preverjati, povzdigoval v takšno dejstvo ali celo nanj prenašal težišče politične zgodovine — kar se tudi dogaja! — marveč mu dovoljuje le, da v zgodovinski sliki obnavlja resnično dogajanje. To pa obstoji, kar se tiče mladoslovencev v šestdesetih letih, zgolj v njihovem radikalstvu, ne pa v liberalstvu. Vsakršno označevanje mladoslovencev kot liberalnih nujno zavaja v krive asociacije, pred katerimi mora zgodovinar varovati občinstvo, saj mu odgovarja za to, da mu skuša približati mladoslovenstvo, kakršno je bilo v svoji politični akciji.

Liberalno etiketo moramo prihraniti šele mladoslovenstvu v sedemdesetih letih, ko je stopilo na plan z odprtim liberalnim vizirjem. Takrat lahko šele mladoslovence uvedemo v zgodovino liberalstva, kamor jih za šestdeseta leta ni moč spravljati niti skozi okno, ker se sami temu upirajo! Posebej se moramo varovati tudi analogiji mladoslovencev z mladočehi, ki je nekajkrat vzdignila Prijatelja z zgodovinskih tal. Tako imenovane »liberalne katolike« moramo prav spoznavati kot strujo v okviru katolicizma, ne pa kot strujo v okviru liberalizma. Ko bomo tako vsakega izmed političnozgodovinskih pojmov, ki jih uporabljamo za razdobje zgodnjega mladoslovenstva, postavili na svoja mesta, se bomo morali lotiti ne tako lahke naloge prave opredelitve mladoslovenskega radikalstva. To nalogo nam je doslej zakrivala kriva liberalna etiketa!

Zusammenfassung

DIE ANFANGSBEDEUTUNGEN DER BEZEICHNUNG »JUNGSLOVENEN« IN DEN JAHREN 1859—1860 UND 1864

Nach dem kaiserlichen Erlaß vom 8. August 1859 wurde auch die Frage der Einführung der slovenischen Unterrichtssprache in die Gymnasien auf slovenischem Gebiet aufgeworfen. In der deutschen österreichischen Presse wurden Gegenstimmen laut, wobei das Wiener Blatt »Die Presse« auf eine Richtung unter den Slovenen hinwies, welche als offensichtlich überspannt gelten mußte, da sie angeblich hinfort »schriftlich und mündlich nur die slavische Sprache gebrauchen« wollte. »Die Presse« bezeichnete die Anhänger dieser Richtung als »Jungslovenen«.

⁴⁰ T. Zorn, n. d., str. 31 in 38.

Der Verfasser macht darauf aufmerksam, daß die Begriffsbestimmung der so bezeichneten Richtung eine Entstellung der tatsächlich zu Tage getretenen slovenischen Forderungen bezüglich der Erweiterung des slovenischen Unterrichts bedeutete, und streitet ab jede Möglichkeit, in den Jahren 1859—1860 einen Beginn der späteren Differenzierung der slovenischen Partei in die zwei Flügel der Alt- und Jung-Slovenen aufzuspüren.

Die Bezeichnung wurde von neuem gebraucht erst anläßlich der im Jahre 1864 aufgetauchten gegensätzlichen Standpunkte für oder gegen die Neugründung einer slovenischen politischen Zeitung bzw. einer deutsch geschriebenen Zeitung zur Förderung slovenischer Interessen. Von da an können die Jung-slovenen als der radikalere Flügel der slovenischen Partei gelten. Die Bezeichnung des radikaleren Flügels als liberal hält der Verfasser als irreführend angesichts der Tatsache, daß sich seine Vertreter durchwegs liberaler Stellungnahmen enthielten. Von diesem ihren Aliberalismus rückten die Jung-slovenen erst in der siebziger Jahren ab.